దగా

సుబ్బలక్ష్మి గుండెలో కొండ పేలినట్లైంది.

నిలుచున్న మనిషి నిలువునా కుప్పకూలిపోయింది. పెనుగాలికి చిగురుటాకులా కంపించిపోయింది. నలభై ఏళ్ల జీవితంలోనూ ఆమె అనుభవించిన కష్టాలన్నిటికన్నా ఇదే పెద్ద కష్టం అనిపించిందామెకి. ఇంత వరకూ ఏకష్టానికైనా భర్త అనే మగ తోడొకడుండడంతో ఆకష్టం తాలూకు బాధని సగం మాత్రమే అనుభవించేదామె. నేనున్నానని ఓదార్చే భర్త పోయాక మొదటిసారి ఒంటరిగా ఎదుర్కోవాల్సిన పెనుసమస్య ఇది.

సుబ్బలక్ష్మి కంటివెంట నీటి చుక్క రావడంలేదుకానీ, ఆమె హృదయం మాత్రం వెక్కి వెక్కి ఏడుస్తోంది.

ఒక్కసారిగా మరో పదేళ్లు మీద పడినట్లైంది.

కొందరి జీవితాలు కష్టాలకీ, కన్నీళ్లకీ అంకితాలెందుకో!

ఎనిమిదిమంది అక్కలకి, ఒక అన్నయ్యకి ఆఖరి చెల్లెలుగా పుట్టిన సుబ్బలక్ష్మి పుట్టింట ఏముద్దు ముచ్చటలకీ నోచుకోలేదు, సరికదా కడుపునిండా తిండైనా ఉండేది కాదు. పౌరోహిత్యం చేసే తండ్రి, పుట్టగానే తల్లిని మింగేసిందని సమయం దొరికినప్పుడల్లా సుబ్బలక్ష్మిని తిడుతూ ఉండేవాడు. ఊహ తెలియనప్పుడేమోకాని, ఇంగితం తెలిసాక సుబ్బలక్ష్మి తండ్రి తిట్టినప్పుడల్లా ఇంటివెనకాల కాలవ గట్టుమీద కూర్చుని కాలవలోకి రాళ్లు విసురుతూ గొంతెత్తి ఇలా అరుచుకునేది. ''పాపం మహానుభావుడు, ఆవిడ బతికుంటే ఈసరికి మరో నలుగుర్ని కనేవాడు. ఆఛాన్స్ పోయిందని నామీద కసి''

ఒకసారి ఆ పిచ్చి వాగుడంతా వాళ్ల పెద్దక్క విని వీపుమీద రెండంటించింది.

సుబ్బలక్ష్మి అక్కలందర్నీ ఆమె తండ్రి దొరికిన వాడికల్లా ముడిపెట్టేసాడు. 'కులం వాడైతేచాలు, యాయవారం చేసుకున్నాఫర్లేదు' అనుకున్నాడాయన, అదే పద్ధతిలో సుబ్బలక్ష్మి పెళ్లీ జరిగిపోయింది.

పదిహేనేళ్ల వయసున్న ఆమెని ముప్పై అయిదేళ్ల శంకరం చూసుకోడానికొచ్చినప్పుడు ఆ ఇంట్లోంచి బైటపడితే చాలనుకుంది.

కాని పెనంలోంచి ఎగిరి పొయ్యిలో పడిందని భర్తవెంట అతనింటికి వెళ్తేకాని అర్థం కాలేదు

పుట్టింటివాళ్లకి పెద్దపులూడిపోయిన ఓపాత పెంకుటి కొంపైనా ఉంది, శంకరాని కదీలేదు. అయ్యవారి నట్టిల్లులాంటి ఓ చిన్న నిట్రాడి పాకలోకి ఆమెని కాపరానికి తీసుకెళ్లేడు శంకరం. ఒంటి మీది బట్టలు తప్పితే మరో జత లేవతనికి. ఇంట్లో ఓకంచం, గ్లాసు, రెండు సత్తు తపేలాలు తప్ప మరేంలేవు. చింకి చాపపరచి ఆమెని కూర్చోమన్న భర్తని కళ్లింతంత చేసుకుని నిశితంగా చూసింది సుబ్బలక్ష్మి. అతను అర్థం అయినట్టు తలదించుకుని భూమిలోకి చూస్తూ కూర్చున్నాడు. కొంతసేపటికి సుబ్బలక్ష్మి లేచి వెళ్లి అతని తలమీద చెయ్యివేసి నిమిరింది. ఆ కాస్త ఆదరణకే అతను కరిగిపోయి వెక్కి వెక్కి ఏడ్చాడు.

దారిద్ర్యం మనుషుల్నెంతగా క్రుంగదీస్తుందో శంకరాన్ని చూస్తే తెలుస్తుంది. సన్నగా గడకర్రలా సగం వంగిపోయి ఉన్నాడతను. సగంసగం తెల్లబడిపోయిన వెంట్రుకలు అతన్నివయసు కన్నా పెద్దవాణ్ణి చేసాయి.

ఆ ఊళ్లో అందరూ అతన్ని శంకరం మేస్టారు అంటారు. నిజానికతనికి ఏపాఠశాలలోనూ ఉద్యోగంలేదు. ఎస్సెల్సీ పాసైనప్పటినుంచీ ఉద్యోగార్హత కోల్పోయే వయసు వరకూ కాలికి బలపం కట్టుకుని, ఏచిన్న ఉద్యోగమైనా దొరక్కపోతుందా అని తిరిగాడతను. ఆశ నిరాశ కాగా పదిమంది పిల్లలకి ప్రైవేట్లు చెప్పుకుని పొట్టపోసుకోవడం అలవాటు చేసుకున్నాడు.

సుబ్బలక్ష్మి తండ్రికి విచిత్రంగా తగిలేడతను.

బాగా డబ్బున్న అనాథప్రేతానికి శవవాహకుడిగా వెళ్లేడు శంకరం. అప్పటికి వారం రోజుల్నుంచి టీ నీళ్లతో గడిపేస్తున్నాడు. పాతిక రూపాయలిస్తారు, కడుపునిండా భోజనం పెడతారని తెలిసి మూడు మైళ్ల కవతలున్న ఊరికి నడుచుకుంటూ వెళ్లేడతను.

శవాన్ని స్మశానానికి మోసుకెళ్లేసరికి శోషొచ్చినట్లయింది. అక్కడున్న చెట్టుమొదట్లో పడి నిద్రపోయాడు. కర్మకాండ కొచ్చిన సుబ్బలక్ష్మి తండ్రి అతన్నిలేపి పిల్చుకెళ్లేడు.

భోజనాలయ్యాక క్రమంగా అతని వివరాలు కనుక్కున్నాడు. కాస్త వయసు పెద్దదైనా అవివాహితుడు కాబట్టి తన ఆఖరి కూతురికి మొగుడు దొరికినట్టే అనుకున్నాడు.

పెళ్లి ప్రసక్తివినగానే శంకరం కంగారుపడిపోయి తల అడ్డంగా ఊగించాడు. తను దూరడానికే కంతలేదు మెడకోడోలెందుకన్నాడు. స్వతహాగా మెత్తని వాడైనా పెళ్లి విషయంలో అతనికి నచ్చచెప్పడానికి ముసలాయనకి తలప్రాణం తోకకొచ్చింది.

అప్పటికి పొద్దు వాటారింది. 'చీకట్లో పొలం గట్లమ్మట పురుగూ పుట్రా ఉంటాయి, పొరుగూరికేం వెళ్తావులే' అని తన ఇంటికి పిల్చుకెళ్లాడాయన. మధ్యాహ్నం పీకల్దాకా తిన్నదెప్పుడరిగిపోయిందోకాని, సుబ్బలక్ష్మి వడ్డించిన వేడివేడి అన్నం, తిరగమోత వేసిన చారు, చింతకాయ పచ్చడితో మొహమాట పడుతూనే మారడిగి మరీ తిన్నాడు.

కడుపునిండా తిని, వీధరుగుమీద చల్లగాలిలో పడుకున్న అతనికి మసిబారిన

వంటింట్లో కిరసనాయిలు దీపం వెలుతురులో పచ్చగా పసిడిబొమ్మలా మెరిసిపోయిన సుబ్బ లక్ష్మి కళ్లలో కదిలింది. ఎన్నడూ లేని విధంగా ఒళ్లంతా గిలిగింతలు పెట్టినట్టయింది. ఇన్నేళ్ల జీవితాన్ని నిరర్థకంగా గడిపేసినట్టనిపించింది. తనకీ ఒక ఆడతోడుంటే.. ఇంత కాలం తనెందుకూ పనికిరాని వాడనుకున్నాడు. కాని, పిలిచిపిల్లనిస్తానని ముసలాయనంత టివాడన్నాడంటే తనకీ ఓ విలువ ఉందన్నమాట! ఎంతయినా మగాడు తను! గర్వంతో అతని గుండె పులకరించింది. ఎన్నో ఏళ్లతర్వాత నిద్ర అతన్ని హాయిగా పలకరించింది.

మరో వారం రోజుల్లో మంచి ముహూర్తానికి సుబ్బలక్ష్మి, శంకరం దంపతుల య్యారు.

ఒక విధంగా శంకరం అదృష్టవంతుడని చెప్పాలి. సుబ్బలక్ష్మి చిన్న పిల్లయినా అతన్ని అర్థం చేసుకుని తల్లిలా ఆదరించింది. ఆమె సాంగత్యంలో శంకరం కష్టాలన్నీ మరచిపో యాడు.

ఆ కాస్త ఇంటినీ అలికి ముగ్గులు పెట్టి అందంగా తీర్చిదిద్దింది. చదరంత వాకిట్లో కళ్లాపి చల్లి ముగ్గులుపెట్టేంది. ఉన్నదేదోతిని హాయిగా నవ్వుకునేవారు.

సుబ్బలక్ష్మి వచ్చిన వేళా విశేషమో ఏమో శంకరంలో కొంత చురుకుదనం పెరిగి, పిల్లలకి పాఠాలు బాగా చెప్పేవాడు. ఆ విషయం తెలిసి అతని దగ్గరకి నలుగురూ పిల్లల్ని పంపించడం మొదలుపెట్టేరు. క్రమంగా అతను ట్యూషన్లతో బిజీ అయ్యేడు.

పెళ్లైన మరుసటేడే పండంటి పాపాయిని కన్నది సుబ్బలక్ష్మి. భార్యా భర్తలిద్దరూ కూడబలుక్కుని తమ ఆదాయానికి ఒక్క బిడ్డచాలనుకున్నారు.

తిండికీ బట్టకీ లోటులేకుండా గడచిపోతోంది. స్వతహాగా సుబ్బలక్ష్మి పొదుపరి కావడంతో భర్తతన చేతికిచ్చిన డబ్బులోంచి తృణమో పణమో వెనకేస్తూ ఉండేది.

పదేళ్లపాటు అలాకూడబెట్టిన డబ్బుతో – ఊరవతల ఇళ్ల స్థలాలమ్ముతున్నారంటే విని, నాలుగువందల గజాల స్థలం భర్తచేత కొనిపించింది. అప్పటికది పల్లె – పట్నంకాని ఊరవడంతో స్థలం చవకగానే వచ్చింది, రెండువేల ఐదువందలకి. భార్య అంతడబ్బు వెనకే సిందని విని మొదట శంకరం ఆశ్చర్యపోయాడు. ఆమెదాచుకున్న డబ్బు కాబట్టి స్థలం ఆమెపేరుతోనే రిజిస్ట్రేషన్ చేయించాడు.

★★★

అప్పటికి శంకరానికి నలభై ఐదేళ్లొచ్చాయి. వయసతన్ని లొంగదీసుకోవడం ప్రారం భించింది. అతని సంపాదన కొంత వెనకబడింది. ఎలాగో ముగ్గురూ కడుపు నింపుకోవ డానికి మాత్రం సరిపోయేది.

ఆ సంవత్సరమే సుబ్బలక్ష్మి కూతురు తులసి హైస్కూల్లో ఆరవతరగతిలో చేరింది. భర్తకి సాయపడే ఉద్దేశ్యంతో సుబ్బలక్ష్మి ఎవరో పాత కుట్టుమిషను అమ్మేస్తూంటే నెల నెలా కొంత ఇస్తానని బ్రతిమిలాడి ఆ మిషను తీసుకుంది.

ఎనిమిదో తరగతిలో ఉండగా తులసికేదో వింత జబ్బు వచ్చి హాస్పటల్లో చేర్పాల్సి వచ్చింది. ఆ పిల్లకి విపరీతమైన జ్వరంతోబాటు ఆకలీ, నిద్రలేకుండా పోయాయి. తిరిగి కోలుకునే సరికి కొన్ని నెలలు పట్టేయి. అప్పుడుకూడా సుబ్బలక్ష్మి స్థలం అమ్మనివ్వలేదు. ఎలాగో భర్తాతనూ తినోతినకో అమ్మాయికి మందు లిప్పించేరు.

తన కూతురుపెళ్లి తనపెళ్లిలాగా అనామకంగా ఏ సందడీ లేకుండా జరిగిపోకూడదని అవిడ కోరిక. ఆడపిల్ల పెళ్లంటే ఖర్చుతో కూడుకున్న పనికదా! అందుకే ఊరుపెరుగుతూ, ఊరితోబాటు స్థలాల రేట్లుకూడా పెరుగుతూ ఉంటే సంతోషించేది. స్థలం అమ్మి ఆ డబ్బుతో తన కూతురి పెళ్లి ఘనంగా చెయ్యాలని సుబ్బలక్ష్మి ఆలోచన.

తులసి స్వతహాగా పెద్ద చురుకైన పిల్లకాదు. చదువులోనూ అంతే, పదవతరగతి ఫెయిలై చదువుకి స్వస్తి చెప్పింది. తండ్రి పోలికలో పీలగా ఉండే ఆ అమ్మాయికి వరుణ్ణి వెదకడం చాలా కష్టమైంది.

పాతికేళ్లొచ్చాక ఏదో అంతంత మాత్రపు సంబంధం ఒకటి కుదిరింది, పెళ్లి కొడుక్కి కట్నం ఇరవైవేలు.

పాతిక వందలకి కొన్న స్థలం పాతికవేలు పలికింది. మిగిలిన అయిదువేలూ పెళ్లి ఖర్చులకి ఉంటాయి అని సంబరపడ్డారు. సంబరపడినంతసేపు పట్టలేదు దుఃఖాలు పరం పరగా ముంచుకురావడానికి. అరవై ఏళ్ల శంకరంగారు కూతురుపెళ్లి చూడకుండానే గుండె ఆగి మరణించాడు.

ఆ దుఃఖం నుంచి సుబ్బలక్ష్మి ఇంకా కోలుకోనేలేదు. పులిమీద పుట్రలా ఈ కబురు.

మోకాళ్లలో తల పెట్టుకుని కడుపులోని ప్రేగులు కదిలిపోయేలా కుళ్లికుళ్లి ఏడుస్తోంది సుబ్బలక్ష్మి.

ఎన్నాళ్లుగానో ఆమె నిర్మించుకున్న ఆశాసౌధాలు కూలిపోయినట్లనిపిస్తోందామెకి.

తులసి భయపడుతూ తల్లి దగ్గరకొచ్చి పక్కన కూర్చుంది. తండ్రిపోయాక తల్లిని పలకరించడానికి భయపడుతోందా అమ్మాయి. మొదట్నుంచీ తండ్రి దగ్గరున్నంత చనువు తల్లి దగ్గరలేదు.

నెమ్మదిగా భుజం మీద చెయ్యేసి '' ఏడవకే అమ్మా'' అంది జాలిగా.

సుబ్బలక్ష్మి తలపైకెత్తి తదేకంగా రెండునిమిషాల పాటు కూతురి ముఖాన్ని చూసి బావురుమంటూ కావలించుకుంది. '' అయిపోయిందే తల్లీ, అంతా అయిపోయిందే. నీకు పెళ్లెలా చేస్తానే ఇక ఈ జన్మలో..''

'' ఏమైందమ్మా?'' అంది తులసి తనుకూడా ఏడుస్తూ.

తులసి ఏడుపు చూసాక కొంత నిభాయించుకుంది సుబ్బలక్ష్మి, తనతోబాటు పిల్లని కూడా గాభరా పెట్టెయ్యడం మంచిది కాదనిపించింది. గబగబా కళ్లుతుడుచుకుంది.

కూతురి తలమీద చెయ్యేసి నిమురుతూ ఉంటే ఆమె కళ్లు మళ్లీ చెమర్చడం మొదలుపెట్టాయి.

'' ఏంలేదులే, నువ్వెళ్లి పడుకో'' అంది ముఖం పక్కకి తిప్పుకుంటూ.

తులసి తల్లి ముఖంలోకి నిశితంగా చూసి ఆమె ముఖాన్ని తనవేపు తిప్పుకుంది.'' అమ్మా! నేనింకా నీ దృష్టిలో చిన్నపిల్లనేనా? నాకు నువ్వూ నీకునేనూ తప్ప మనకెవరున్నారు చెప్పు! అంత దుఃఖాన్ని నువ్వే భరించకపోతే నాకూ కొంచెం పంచచ్చుకదా!'' అంది.

సుబ్బలక్ష్మి ఆశ్చర్యంతో కళ్లింతంత చేసుకుని చూసింది కూతుర్ని. ఆవిడ దృష్టిలో కూతరు ఇంతవరకూ ఉత్తవెర్రిబాగుల్ది.

'తన కూతురేనా ఈ మాట్లాడేది?' అనుకుంది.

అలాచూస్తున్న తల్లిని చూస్తుంటే తులసికి కొంత సిగ్గుతోబాటు అంతులేని అనురాగం పెల్లుబికింది.

తండ్రిపోయినప్పటినుంచీ తన తల్లి రూపమే మారిపోయింది. తామిద్దరూ వెళ్తూంటే అక్కాచెల్లెళ్లు అనుకునే వారంతా. అలాంటిది, గుర్తుపట్టలేనంతగా ముఖం పీక్కుపోయింది. కళ్లింతంత లోతు గుంతలు పడ్డాయి.

''పోనీలేమ్మా, నా కిప్పుడు పెళ్లికాకపోతే వచ్చిన నష్టమేంలేదు. నీతో బాటు తోడుగా ఉండిపోతాను. నిన్నొక్క దాన్నీ వదిలి నేను ఎక్కడికీ వెళ్లలేను.''

ఆ ఆప్యాయతకి కరిగినీరై మళ్లీ కన్నీరు మున్నీరైంది సుబ్బలక్ష్మి. ఆమె దుఃఖం అణగారేక సుబ్బలక్ష్మి తనంత తనే గొంతు విప్పింది.

''మన స్థలం మనకింకలేదు''

ఉలిక్కిపడింది తులసి. తల్లి ఏమంటోందో అర్థంకావడానికి కొంత టైం పట్టింది.

'' అదేమిటి, అదిమనదేకదా, మనం కొనుక్కున్నదేకదా''

''అవును''

''మరి?''

''మీ నాన్నగారు అమ్మేసారుట''

''నిజంగానా?''

'' ఏమో మరి''

'' అమ్మా! నాన్నగారెప్పుడైనా నీకు చెప్పకుండా ఏపనైనా చేసెరుగుదురా?''

'అవునుకదా' అన్పించింది సుబ్బలక్ష్మికి. ఇంతసేపూ తనకీ విషయం తట్టనే లేదు. తన దుఃఖ స్రవంతిలో పడికొట్టుకుపోయింది. పైటకొంగుతో కళ్లుతుడుచుకుంటూ లేచి కూర్చుంది.

''స్థలం ఎవరిపేరుతో ఉంది?'' అడిగింది తులసి.

''నాపేరుతోనే''

'' మరి అలాంటప్పుడు నీసంతకం లేకుండా నాన్నగారు ఎలా అమ్మేస్తారు?''

'' నా సంతకం ఎందుకు? కొనేటప్పుడు కూడా నేను వెళ్లలేదే'' అంది సుబ్బలక్ష్మి.

''కొనేటప్పుడు కొనుక్కునే వ్యక్తి ఉండక్కర్లేదు. అమ్మేవ్యక్తి మాత్రం తప్పనిసరిగా ఉండాలి''

తన కూతురికింత పరిజ్ఞానం ఎక్కణ్ణుంచొచ్చిందా అని ఆశ్చర్యపోయి చూస్తోంది సుబ్బలక్ష్మి.

ఖాళీ సమయాల్లో అదేపనిగా పుస్తకాలు చదువుతూంటే కోప్పడేది తను. ' ఆ చదువేవ్వైనా కూటికా గుడ్డకా' అని విసుక్కునేది. ఎప్పుడూ నోరువిప్పి ఖణేల్మని మాట్లాడని పిల్ల ఈరోజెంత ఆరిందాలా మాట్లాడుతోందీ! మన పిల్లలు మనకంటికి చిన్నవాళ్లుగా కన్పిస్తారు కానీ, అంతరంగంలో వయసుతోబాటు ఎదిగిపోతారన్న మాట!

'' ఏంటమ్మా, అలా చూస్తూ ఉండిపోయేవ్?'' అంది తులసి చిన్నగా నవ్వుతూ.

'' అహ్, ఏంలేదు'' అంది తల విదిలించుకుంటూ సుబ్బలక్ష్మి.

అలా అయితే, నేను సంతకం పెట్టకపోతే అమ్మినట్టు కాదన్నమాట, ఎంత చల్లని మాట చెప్పావే, తులసీ, నీ నెత్తిన పాలు పొయ్యాలి'' అంది తనూ నవ్వుతూ.

'' అంతపని చెయ్యకే, నేను మళ్లీ తలంటుకోవాలి''

''చాల్లేవే, మరీ బడాయి''

'' ఇంతకీ ఎవరంటా మన స్థలం కొనుక్కున్నామంటున్న వాళ్లు?''

''మన స్థలం పక్క పెద్ద మేడలేదూ...సోమరాజో.... నాగరాజో ఏదోపేరు''

'' ఆ మహానుభావుడా? అతనికి ఉన్న ఆస్తి సరిపోలేదు కాబోలు, పక్కనున్న మనలాంటి వాళ్లవి కూడా కలుపుకుంటేగాని. అసలేం జరిగిందో నేవెళ్లి కనుక్కొస్తానుండు''

'' ఏవిటే, పెళ్లికాని ఆడపిల్లవి, ఒక్కదానివీ వెళ్తావా?'' ముఖం చిట్లించుకుంది సుబ్బలక్ష్మి.

'' ఏమ్మా వెళ్తే? వాళ్లేమ్మైనా రాక్షసులా, మనుషుల్ని కొరుక్కుతినేస్తారా? మన వ్యవహారాలు మనం చక్కబెట్టుకుంటే తప్పేంలేదు. ఈ పల్లెటూళ్లో ఉండిపోయి మనం ఎదగడం లేదుకాని, ఒక్కసారలా బయటికి చూడు....'' గర్వంగా ఇంకేదో చెప్పబోయి పేపర్లో

చదివిన అత్యాచారపు సంఘటన ఏదో గుర్తొచ్చి ఆపేసింది.

''సర్లే నువ్వూ, నేనూ వెల్దాం, సరేనా?'' అంది.

గేట్లోంచి లోపలికి వెళ్తూనే ఆ బిల్డింగ్‌నీ, అందమైన పూలతోటనీ, రెండు కార్లనీ చూసి సుబ్బలక్ష్మి కళ్లలోకి ఒకవిధమైన అణకువభావం వచ్చేసింది. పైటచెంగు రెండో భుజం చుట్టూ తిప్పి నిండుగా కప్పుకుంది. చల్లని ఆ వాతావరణంలో ఆమెకు చిరుచెమట పట్టింది. గొంతు ఎండి పోతున్నట్టు తోచింది.

తులసి క్రీగంట డబ్బుచేసే మాయల్ని తల్లి ముఖంలో చూస్తోంది.

నాగరాజుగారు వీళ్లని బాగానే పలకరించాడు. శంకరంగారు పోయినందుకు సానుభూతికూడా ప్రకటించాడు.

ఆయన్ని అట్టే చూసేక గుర్తొచ్చింది సుబ్బలక్ష్మికి...

పదేళ్ల క్రితం కాబోలు ఒకసారి కారులో తమ ఇంటివైపొచ్చాడీయన. కారులోంచి కిందికి దిగకుండానే తన భర్తతో ఏదో మాట్లాడి వెళ్లిపోయాడు. అతను వెళ్లిపోయాక తను అడక్కముందే చెప్పేడు తన భర్త – ' ఆయనకి పెద్ద బిల్డింగ్ కట్టుకోవడానికి మన స్థలం అడ్డొస్తోందట. దాన్ని అమ్మేస్తారా, కొన్నరేటుమీద కొంత ఎక్కువిస్తాను ' అంటున్నాడని.

''వద్దు వద్దు'' అంది సుబ్బలక్ష్మి కంగారుగా. ''డబ్బుని మనం దాచలేం. స్థలమైతే అలా పడి ఉంటుంది. మన తులసి పెళ్లికెదిగేవరకూ దాని మాటే తలపెట్టవద్దు.''

''నేను కూడా ఆమాటే చెప్పొన్లే'' అన్నాడాయన.

'' మా స్థలాన్ని మీరు కొనేసుకున్నారంటున్నారు. దాన్ని మీకెవరమ్మేరో చెప్తారా బాబుగారూ!'' అంది సుబ్బలక్ష్మి నేల చూపులు చూస్తూ, వీలైనంత అణకువగా.

ఆయన వెంటనే వాచీ చూసుకుంటూ – ''వ్యవహారాలన్నీ మా గుమస్తా చూస్తాడు. నాక్కొంచెం అర్జంటుపనుంది. మీరు గుమస్తాతో మాట్లాడండి'' అంటూ లేచి వెళ్లిపోయాడు.

ఆ గుమస్తా ఎక్కడుంటాడో అర్థంకాక కొంతసేపు అక్కడే నిలబడిపోయారిద్దరూ. 'మనుషుల్తో ఎంత ఆషామాషీగా ప్రవర్తిస్తారీ డబ్బున్నవాళ్లు' అని ఆశ్చర్యపోతోంది తులసి.

కొంతదూరంలో కారు తుడుస్తున్న డ్రైవరు దగ్గరకెళ్లి అడిగి తెలుసుకుంది, గుమస్తా ఈ టైంలో ఫేక్టరీలో ఉంటాడని. కొంతదూరంలో పొగగొట్టం కన్పిస్తున్నదే వాళ్ల ఫేక్టరీ అని కూడా చెప్పేడు.

వీళ్లు నడుస్తూ ఉండగానే నాగరాజు కారు ఫ్యాక్టరీ వైపు దూసుకెళ్లింది.

కారు రేపిన ఎర్రని దుమ్ము ఎగిరొచ్చి కళ్లలో పడింది.

ఫ్యాక్టరీ రణగొణ ధ్వనుల్లో గుమస్తా ఓపికగా అరగంటసేపు వివరించి చెప్పేడు.

స్థలం కొన్న అయిదేళ్లకి శంకరంగారు దాన్ని అమ్మిన రంగారావు అనే వ్యక్తికే తిరిగి అమ్మే సాడని అన్నారనీ, ఆ రంగారావు దగ్గర్నుంచీ తమ అయ్యగారు ఈ మధ్యనే ఏభైవేలకి కొన్నా రనీ,కావాలంటే డాక్యుమెంట్స్ చూపిస్తాననీ అన్నాడు.

అంతా విన్నాక సుబ్బలక్ష్మి కళ్లు తిరిగినట్లయి ముందుకు తూలి పడబోయింది. తులసి తల్లిని పడిపోకుండా పట్టుకుని స్తంభం పక్కనే కూర్చోబెట్టింది.దూరంగా కుండలో ఉన్న మంచినీళ్లని ప్లాస్టిక్ గ్లాసుతో ముంచి తెచ్చి తల్లిచేత తాగించబోయింది. మురికి పట్టి వున్న ఆ ప్లాస్టిక్ డొక్కును ఏవగింపుగా చూసి దూరంగా పెట్టేసిందావిడ.

తులసి మళ్లీ గుమస్తా దగ్గర కెళ్లింది.''ప్లీజ్! సరిగ్గాచూసి చెప్పండి. మానాన్నగార లాంటి వారుకారు. పోయిన ఆయన మీద ఎందుకండీ ఇలాంటి అబద్ధాలు కల్పిస్తారు?'' అంది కళ్లలో నీళ్లూరుతుండగా. ఆ ముసలాయన జాలిగా చూశాడు తులసిని.

వీలైనంత గొంతు తగ్గించి చెప్పేడు – '' అమ్మా! శంకరం మాష్టార్ని నేను బాగా ఎరుగుదును. ఈ పెద్దవాళ్లతో వ్యవహారాలు చిక్కుముళ్లలాంటివి. మనలాంటి వాళ్లం విప్పా లని ప్రయత్నించిన కొద్దీ అవి బిగుసుకుపోతాయ్! మరో వ్యక్తి నుంచి కొనుక్కున్నాడు కాబట్టి మీకు సమాధానం చెప్పాల్సిన అవసరం తనకి లేదని ఒక్క ముక్కలో తేల్చేయ వచ్చు ఈ నాగరాజుగారు. మీరు ఆ రంగారావుని కలిస్తే మంచిది. వాడిని, మీ నాన్నగారు తిరిగి తనకి అమ్మినట్టున్న డాక్యుమెంట్స్‌ని సాక్ష్యాధారాలతో చూపించమనండి. మీ అమ్మ గారు తను సంతకం చెయ్యలేదంటున్నారు కాబట్టి వాడు చూపించలేకపోవచ్చు.''

'' అతనలా చూపించలేకపోతే మా స్థలం మాకొచ్చేస్తుందా?''

''పిచ్చితల్లీ! ఏభైవేలకి అమ్మిన ప్లాట్ వ్యవహారం అంత తెలివితక్కువగా సాగిస్తాడా? అన్నీ ముందే జాగ్రత్తపడి ఉంటాడు. శంకరంగారు పోగానే, మీ తరపున అడిగేవాళ్లు లేరని, వ్యవహారాలు చక్కబెట్టగల డబ్బూ మీ దగ్గర లేదని అవతలి వ్యక్తికి తెలుసు. అందుకే ఇంత ధైర్యం చేశాడు.''

''రంగారావుగారు పదేళ్ల క్రితమే కొన్నాడంటున్నారు?''

''పదేళ్లేం ఖర్మ, పాతికేళ్ల క్రితం కొన్నట్టు రుజువులు చూపించగలరు డబ్బుంటే.''

'' మరిప్పుడెలా, బాబాయ్‌గారూ!'' అంది తులసి బేలగా.

తల్లిదగ్గరెలాగో ధైర్యంగా మాట్లాడేసింది కానీ, ఈ మతలబులన్నీ వింటుంటే ఆ అమ్మాయికి మతిపోయినట్టుంది.

ఒక నిముషం ఆలోచించి అన్నాడాయన '' ఒక పనిచేద్దాం. మరో పదిరోజుల్లో ఆ రంగారావేదో పనిమీద పట్నం నుంచి ఇక్కడికి వస్తున్నాడు. వచ్చేటప్పుడు మీ నాన్నగారు అమ్మేరనే పాత డాక్యుమెంట్స్‌ని తెమ్మని రాస్తాను. వాటిని చూశాక నిర్ణయిద్దాం ఏం చెయ్యాలో.''

''మనం అడిగినంతట్లోనే అలాచూపించాలని రూలేం లేదు కదండీ! తెస్తాడం టారా?''

''నిజానికి అలాంటిరూలేం లేదు. లాయర్ నోటీసు ఇస్తే తప్ప పాత డాక్యుమెంట్స్ చూపించాల్సిన అవసరం లేదు. ఇంకా చెప్పాలంటే అవి నాగరాజుగారి దగ్గరున్నా ఉండ వచ్చు.''

''పోనీ, లాయరు నోటీసు ఇప్పిద్దామా?'' ఆశగా కళ్లు మెరుస్తుండగా అంది తులసి.

ఆశ్చర్యంగా చూసాడాయన తులసిని, ఆగి నెమ్మదిగా అన్నాడు.

'' పది పదిహేను వేలు ఖర్చు పెట్టగలరా?''

తులసి గుండెమీద చేతులు వేసుకుంది ''అన్ని వేలే?''

'' ఆ... కోర్టులూ, లాయర్లు అంటే ఏమిటనుకున్నావ్? కేవలం డబ్బుతో పని నోటీసిచ్చాక అంతటితో ఆగదు. ప్రొసీడవ్వాలి.''

నిస్సహాయంగా తలదించుకుంది తులసి.

''మేవింక వెళ్లొస్తాం, బాబాయ్ గారూ! నీరసంగా వెనక్కి తిరిగి తల్లికి చేయందించింది తులసి. అడుగు తీసి అడుగు వెయ్యలేనంత నిస్సత్తువగా ఉన్న తల్లిని జాగ్రత్తగా పొదువుకొని నడిపించు కెళ్ళింది.

★★★

రంగారావొచ్చాడని గుమాస్తా పాపయ్య కబురు పెడితే వెళ్లారు తల్లీ, కూతురూ.

రంగారావును చూసిన వాళ్ళెవరూ అతను దగా చేసేడంటే నమ్మరు. తెల్లగా మెరిసిపోయే లాల్చీ షరాయిల్లో అతి సాత్వికుడిలా ఉన్నాడతను. ''మేక వన్నె పులులిలాగే ఉంటాయి కాబోలు '' అనుకుంది తులసి. రెండడుగులు ముందు కొచ్చి ''రండ్రండమ్మా, పాపయ్యగారు రాసేవరకూ మీ కింత కష్టం వచ్చిందని నాకు తెలినే తెలీదు'' అన్నాడు రంగారావు గొంతులో గద్గదత పలికిస్తూ.

'' ఎందుకైనా మంచిదని లాయర్ గార్ని వెంటబెట్టుకొచ్చేశాను సరాసరి. వ్యవహారాల దగ్గర అనుమానాలుండకూడదు కదా'' అన్నాడు రంగారావు. టేబుల్ దగ్గర కుర్చీలో నాగరాజు పక్కన కూర్చున్నాయన లాయరని అర్ధమైంది తులసికి.

''మొదలుపెట్టండి, లాయర్ గారూ! ఒక్కటి గుర్తు పెట్టుకోండి. అవతలివాళ్లు ఇద్దరూ మొగదిక్కులేని ఆడవాళ్లు. ఆర్థికంగా పేదవాళ్లు. వాళ్లకెట్టి పరిస్థితుల్లోనూ అన్యాయం జరగకూడదనే విషయం గుర్తు పెట్టుకోండి'' అంటున్నాడు రంగారావు.

''నాకాట్టే టైం లేదు తొందరగా తేల్చేస్తాను'' అన్నాడు లాయరు గొంతు సవరించుకుంటూ.

'' ఆగండాగండి, లాయర్ గారూ! ముందొక్క విషయం చెప్పండి. సుబ్బలక్ష్మి గారు కోర్టు కెళ్లిందనుకోండి, ఆవిడ ఏవేం రుజువు చేయాల్సి ఉంటుంది ?'' అడిగాడు రంగారావు.

లాయర్ నవ్వేడు గట్టిగా ''రుజువు చెయ్యాల్సింది ఆవిడ కాదండీ బాబు, మీరు, మీరుకొన్నప్పటి డాక్యుమెంట్స్ మీది సంతకం ఆవిడదేనని రుజువు చేయ్యాలి''

అందరి పెదవుల మీదా చిన్నగా నవ్వు పారాడింది, తులసికి తప్ప.

''క్షమించాలండీ, నాకీ కోర్టులూ వ్యవహారాలు అంతగా తెలీవు, ఏదో ముక్కుకి సూటిగా పోయేముండావాణ్ణి'' అన్నాడు రంగారావు తనూ నవ్వుతూ ''మన్లో మనమాట, కోర్టుకి ముందుగా ఎవరు వెళ్లాల్సి ఉంటుంది?''

'' ఇంకెవరు, సుబ్బలక్ష్మి గారే, తనకి అన్యాయం జరిగిందని ఆవిడ అంటున్నారు కదా!''

'' ఇంకొక్క ప్రశ్న , ఇదొక్కటి చెప్పెయ్యండి, అసలూ... ఏ మాత్రం ఖర్చవుతుందంటారు కోర్టుకెక్కిన వాళ్లకి?''

''మీరడిగిన ప్రశ్న చిన్నదే కాని జవాబు పెద్దదండీ. ఈ కేసుని సివిల్ లా ప్రకారం గాని, క్రిమినల్ లా ప్రకారం గాని సాగించవచ్చు. సివిల్ లా ప్రకారం పోయి గెలిస్తే ఆస్తి తిరిగి వస్తుంది. క్రిమినల్ లా ప్రకారమైతే ఆస్తి రాదు కానీ, అవతలి వ్యక్తికి... అంటే మీకు..'' సంశయిస్తూ ఆగిపోయాడాయన.

''చిత్తం చిత్తం , చెప్పండి, సంశయం వద్దు''

''శిక్ష పడుతుంది, అందుకని రెండు 'లా' ల ప్రకారం పోవాల్సి ఉంటుంది. అంటే మరి ఖర్చుకి వెనకాడ కూడదు. దానికి తోడు కోర్టుకెక్కిన కేసు ఎన్నాళ్లకి తీర్పుకొస్తుందో ఎవరూ చెప్పలేరు కదా! అన్నాళ్లూ పిలచినప్పుడల్లా వాయిదాలకి తిరుగుతూ ఉండాలి. అబ్బో వ్యవహారం చాలా క్లిష్టమైందిలెండి, ఎందుకడుగుతారు! సుబ్బలక్ష్మిగారి ఖర్చు పదుల సంఖ్య మీదే ఉంటుంది.''

'' అంటే వేలా?''

''మరి? వందలనుకున్నారా?'' ఎగతాళిగా నవ్వేడాయన.

సుబ్బలక్ష్మి ముఖం వివర్ణమైపోయింది. జరుగుతున్న నాటకం ఆవిడకి అర్థం కావడం లేదు. అలాగని పూర్తిగా అర్థం కాకుండానూ లేదు. ''నాకాట్టే టైం లేదు, తొందరగా తేల్చేస్తాను'' అన్నాడు లాయర్ మళ్లీ వాచీ చూసుకుంటూ.

'' రంగారావు గారూ! ముప్పై రెండు నెంబరు గల సదరు ఫ్లాట్‌ని మీరు శంకరం గారి భార్య సుబ్బలక్ష్మి గారికి ఎప్పుడు అమ్మేరు?''

చెప్పేడు రంగారావు.

'' అప్పుడు సుబ్బలక్ష్మిగారిని మీరు చూసేరా?''

'' లేదండి ప్లాట్ కొనుక్కునే వ్యక్తి రిజిస్ట్రార్ ఆఫీసుకి రావల్సిన అవసరం లేదు కాబట్టి సుబ్బలక్ష్మి గార్ని నేను చూడలేదు. ఆవిడ తరుపున శంకరం గారొచ్చారు.''

''తిరిగి ఆయన దగ్గర్నుంచి ఆ స్థలాన్ని మీరు ఎప్పుడు కొన్నారు?''

''అయిదేళ్ల తర్వాత''

''రేటు పెంచారా?''

'' ఆ.. రేటు బాగా పెరిగిందండి. సుబ్బలక్ష్మి గారీ స్థలాన్నీ కొన్న మరుసటి సంవత్సరమే ఇది ఇండస్ట్రియల్ ఏరియా గా గుర్తించబడింది, అందుకని ధర పెరిగింది. ఆయన చెప్పినంత రేటూ ఇచ్చి, అంటే ఇంచుమించు ఇరవైవేలిచ్చి కొన్నాను''

' ఇరవైవేలే, తనకి తెలీకుండా తన భర్త ఇర వైవేలు ఖర్చుపెట్టి ఉంటాడా' సుబ్బలక్ష్మి మనసులో అనుకుంటోంది. 'అన్నివేలు కాదు కదా, అన్ని వందలు కూడా సొంతానికి ఆయనెప్పుడూ కళ్లజూసి ఉండడు'.

''స్థలాన్ని తిరిగి కొనుక్కునేటప్పుడు సుబ్బలక్ష్మిగారిని మీరు చూసారా రంగారావుగారూ'' లాయర్ ఆగకుండా ప్రశ్నలు వేస్తూనే ఉన్నాడు.

'' ఆ... చూసేనండి''

'' ఆవిడే ఈవిడా?''

''కాదండి'' కొంత తటపటాయిస్తూ అన్నాడు రంగారావు'' ఈ రోజు ఈవిడని చూసే వరకూ ఈవిడే సుబ్బలక్ష్మి గారని నాకు తెలవదండి. ఆ రోజు రిజిస్ట్రార్ ఆఫీసుకి ఇంకొకావిడెవర్నో వెంటబెట్టుకొచ్చేరండి శంకరం గారు, ఆవిడే సుబ్బలక్ష్మి అని ఆయనంటే 'కాబోలు' అనుకున్నానండి. ''హరిహరీ'' రెండు చెవులూ మూసుకుని గట్టిగా అరిచింది సుబ్బలక్ష్మి. ఆగదిని నిశ్శబ్దం ఆవరించుకుంది. లేని ఓపిక తెచ్చుకొని గద్గదమైన గొంతుతో ఇలా అంది సుబ్బలక్ష్మి.

''బాబూ, మీకో నమస్కారం. మాకే స్థలాలూ లేవు. ఏ ఆస్తులూ లేవు, మమ్మల్నింక వదిలేయండి, చచ్చి స్వర్గాన ఉన్న ఆ ముసలాయన మీద ఇలాంటి అభాండాలు వెయ్యకండి. ఇంత పని చేయిస్తున్నందుకు నాకిక పుట్ట గతులుండవ్!''

లేచి కూతురి చెయ్యందుకుని మూర్తీ భవించిన విషాదంలా బైటికి నడిచింది సుబ్బలక్ష్మి.

తల్లి వెంట నడుస్తున్న తులసి చెవుల్లో శ్రీశ్రీ 'చేదుపాట' ప్రతిధ్వనిస్తోంది

''వెనుక దగా ముందుదగా

కుడియెడమల దగా దగా!'' – ఒక్కసారిగా ఆగి తల్లి భుజం మీద చేయివేసి ఇలా అంది. '' మనకి డబ్బులేకపోవచ్చుకాని; గుమస్తా బాబాయ్ లాంటి మంచితనం మనవెనక తప్పక ఉంటుంది. నువ్వేం అధైర్యపడకమ్మా''.

(1992 జూన్ 24-30 ఆంధ్రప్రభ వీక్లీ)